

MUHASHO WA ZWA PFUNZO WA GAUTENG

MULINGO WA TSHITIFIKHEITHI TSHA MATIRIKI

TSHIVENDA LUAMBO LWA U ENGEDZEDZA
GIREIDI YO LINGANELAHO
(Bammbiri La u Ranga)

OCTOBER / NOVEMBER 2005
OKTOBER / NOVEMBER 2005

TSHIFHINGA: Awara 2

MARAGA: 80

PFEDZISANI:

- Bammbiri ili li na khethekanyo ya A, B na C.
 - Fhindulani mbudziso dzothe.
 - Mbudziso dzothe dzi fhindulwe nga Tshivenda.
-
-

KHETHEKANYO YA A

THOLOKANYONDIVHO

MBUDZISO 1

Vhalani maffungo a tevhelaho nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no di tevhela.

Ridovhona ndi musidzana ane a khou ita gireidi 12 tshikoloni tsha ntha tsha Ramaano. Kilasini u a di vhona-vhona. O tou dilengisa nga hone u thoma a dzula nwaha muthihi e kha gireidi 11 nge a vha o khakhiswa. Nwana wawe wa mutukana zwino o fara gole la vhuraru. Muthanga we a mu khakhisa ho ngo vhuya a kondisa lini. Mulandu uyu musi u tshi diswa ha hawe o mbo di tenda a ri u do ita pfanelo dzothe vhunga a tshi vho koropa. Zwothe zwine zwa tdwa nga nwana muthannga wa khuvhe u a bvisa tshelede ya u renga. Maffungo ane a si vhe a vhudi kha uyu Maluta muthannga wa Ridovhona ndi tshone tshibonda na tshilindo. Ridovhona ho ngo tea u vhonala a tshi khou amba na munwe munna.

A tou wanala fhedzi u do **fara ludonga nga hu fhisaho**. Nwananyana wa vhathu naho a lingedza u talutshedza hu tou vha u **shela madi ntha ha tombo**. U do tou pfa nga mukosi hu hone a tshi khou rwiwa.

Zwi tshi thoma Ridovhona o ri u do kondelela na u amba hayani a sa ambe zwa u rwiwa. Vha tshi mu vhudzisa a ri o tou kudana na fasitere. Muhumbuloni wawe o zwi dzhia sa u suvha ha tshanda ngeno hu hone zwo thoma.

Zwithu zwo do nana linwe duvha musi Maluta a tshi da u vhona Ridovhona a wana a si ho. O do ri musi a tshi vho tuwa a tangana na Ridovhona ndilani. Ilo duvha a ho ngo vha na tshifhing tsha u lumelisana. Mbudziso dza vha dzo wa khae.

Nwana wa vhathu a tshi lingedza u ri u Fhindula a vhudzwa u pfi u bva vhannani. Mipama ya vha i a mu nela. O do tou lamulelwa nga mufhiri wa gondo wa mumma we a sema Maluta. A tshi dzhena hayani o vha a sa vhonwi nga buse nge awela fhasi e kha hone u rwiwa.

Ridovhona o mbo di zwi vbona uri ndi hone zwo kunda. O mbo di tala Maluta. Maluta ene o fhedza o rumela vhathu u da u humbela u **farelwa lufhanga**. Vhabebi vha Ridovhona vha tshivhudzisa uri o farela na Matula, phindulo ye la da hafha li a kovhela. Ndi afha vha tshi lingedza u mu kwengweledza u ri a vhuwelelane na Maluta. Ene a tou pfu sa tshimange tsha goya. Vha mu vhudza zwauri Maluta ifha a tshi rengela nwana zwiliwa na zwiambaro. Vho fhedza vho mu kombetshedza vha mu pakela thundu dzawe na nwana wawe vha mu isa ha Maluta.

Tshivenda tshi ri nama khombetshedzwa i afhula khali. Ridovhona musi e ngei vuhadzi zwithu zwa nana u konda. A tshi vhudza mme awe vha ri vuhadzi ndi u tou kondelela, na linwe na linwe na vhone vha khou tou kondelela.

Mafhungo o do vhidha linwe duvha nge Ridovhona a rwiwa a wa a vho balelwa u vuwa. A tou da a dzhiwa nga ambulentsi. Sibadela vho swikavha lingedza nga ndila dzavho dzothe zwa mbo di bala. Vhabebi vhave mafhugo aya a vha vha isa vhukuma. Vha vho sokou ngavhe vha si mu kombetshedze vhunga zwino o vhuya nga bogisi.

- 1.1 Neani mafhungo aya thoho. (1)
- 1.2 Neani thalutshedzo ya murero u tevhelaho: Nama khombetshedzwa i afhula khali. (1)
- 1.3 Ndi nga mini munwali a tshi ri Ridovhona o dilengisa Tshikolo? (2)
- 1.4 Maluta ndi muthu-de? Tikedzani phindulo yanu nga zwi bvaho mafhungoni. (4)
- 1.5 Musi munwali a tshi ri Maluta u na tshanda u amba mini? (1)
- 1.6 Ndi nga ni Ridovhona o zwifha a ri o kudana na fasitere ngeno o tou rwiwa? (2)
- 1.7 Ndi zwifhi o zwe Ridovhona o vha a songo tea u zwi ita u ya nga Maluta? Bulani zwivhili. 1x2=(2)
- 1.8 Ni nga ri Maluta o vha a tshi funa Ridovhona? Tikedzani phindulo yanu. (4)
- 1.9 Ndi nga mini vhabebi vha Ridovhona vho kombetshedza uri Maluta a farelwe Lufhanga? (2)
- 1.10 Mme a ri Ridovhona vho ri a ite mini nga thaidzo yawe? (2)
- 1.11 Vhabebi vha Ridovhona vho vha vho tea na uri vha mu kombetshedze u funa Maluta? Tikedzani phindulo yanu. (3)
- 1.12 Ndi ngani Ridovhona o vha a tshi khou hana u farela Lufhanga Maluta? (2)
- 1.13 Ridovhona o vhulahiwa nga mini? (1)

- 1.14 Ndi nga mini vhabebi vha Ridovhona vho vha isala nga lufu lwa nwana wavho? (2)
- 1.15 Neni thalutshedzo dza mafurase o nwalwaho nga maledere madenya. (3)
- 1.16 Vha amba mini vha tshi ri zwo kunda? (1)
- 1.17 Ndi ifhio ngeletshedzo ine ni nga fha vhathu vha ngaho Ridovhona? (2)

GUMOFULU LA KHETHEKANYO YA A: [35]

KHETHEKANYO YA B

MANWELEDZO

MBUDZISO 2

Vhalani mafhungo a tevhelaho ni kone u nwala samari ya maipfi a mahumi mana?

Vhakale vho vha vho zwi vhona musu vha tshi ri zwithu zwi a vhonelelwa. Vha Matamela a vha tsha divha uri vha nga dzhia mini vha vhee mini. Zwithu zwi khou sokou sea zwi tshi tanama. A si mahola fhano vha tshi vhulunga nwana wavho wa tanzhe wa musidzana? Wa vhuvhili vha khou tou mu vhona a tshi khou thothela matoni avho. Ene a hu tshe na muthu. Ho tou sala marambo fhedzi. A hu tshe na tshine a kha di kona u diitela. U dzula o lala. Muvegulu wa vhathu vho tou lindela uri mudzimu a mu dzhie.

Tshelede yo lovha ndilani vha tshi khou lingedza u ya kha vhondiadvha. Zwa di sokou sea zwi tshi tanama. Zwo thoma hu tshi pfi ndi tshiliso. O do ri a sa athu u lovha a ya kiliniki a dzhiwa malofha. Ndingo dzi tshi vhuya, phindulo ya ri u na vhulwadze ha HIV/Aids. Muvegulu vha tshi vhudzisa uri vhu alafhiwa nga mini. Vha vhudzwa zwauri a hu athu u wanala mushonga wa u alafha dwadze ili. Ndi hone he khakhathi ya vho ya thoma hone.

Makalaha wavho ene ndi kale vho ri sia. Vho lovha tshila tshifhinga tsha dzinndwa vhukati ha ANC na INKATHA. Vho tou sala vhe vhothe vha tshi khou vhona mboni iyi. Uyu wa vhuvhili ene o ri u thoma u lwala vha tuwa nae kiliniki uri vha tou dipfela nga dzavho ndevhe. Vha wana uri ndi ngoho ndi lone dwadze ili la HIV/Aids. U bva ilo duvha muvegulu wa vhathu vho lingedza u sa lata nwana nga phadi. Naho zwino zwi tshi khou ya magumoni vho lwa ndwa tshidele.

(10)

GUMOFULU LA KHETHEKANYO YA B: [10]

KHETHEKANYO YA C

LUAMBO

MBUDZISO 3

Vhalani mafhugo a tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no do tevhela:

Kutukana kwo bata nziemulambo kudamboni. Lukolomo lwo la mavhele kutsimuni kwa tshikegulu. Zwitukana zwo vhulaya mbulumadi. Khuhumulambo ya fhufha ya shavha. Muzwimi o fasha tshedzi nga gwekwe. Kutukana kwa hone a si bne gunwe. Ku na mulenzhe mulapfu kwa dovha kwa vha na mulomoni. A ku na thoho zwithu zwine kwa ita a zwi dadzi mudzio.

- 3.1 Neani madzina mbumbano are mafhungoni e na vhala. (3)
- 3.2 Neani mafhambanyi a mapfi a tevhelaho ni a shumise mafhungoni a pfalaho:
- 3.2.1 kutukana
- 3.2.2 tshikegulu 2x1=(2)
- 3.3 Titilidzani madzina o tukufhadzwaho ni dovhe ni a shumise e mafhungoni a pfalaho. 3x1=(3)
- 3.4 Shumisani mabulafhethu a tevhelaho e mafhungoni a pfalaho:
- 3.4.1 mulamboni
- 3.4.2 tsimuni 2x1=(2)
- 3.5 Shumisani maambeke a tevhelaho e mafhungoni a pfalaho:
- 3.5.1 U vha na gunwe
- 3.5.2 U vha na mulenzhe
- 3.5.3 U vha na mulomoni
- 3.5.4 U sa vha na thoho 4x1=(4)

[14]

MBUDZISO 4

Vhalani mafhungo a tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no do tevhela:

Mpho u khou vhala **uri** a phase zwavhudi uno nwaha. U dzula o fara bugu nga tshanda.

- 4.1 Tumani mitshila ya maiti i tevhelaho: -ea, ela, -esa na-isa kha liiti **vhala** ni a shumise mafhungoni a pfalaho. 4x1=(4)

- 4.2 Manwe matsinde a maiti a a kona u shuma sa maiti a dovha hafhu a shuma sa matikedzi. Shumisani maipfi a tevhelaho sa matikedzi ni dovhe hafhu ni a shumise sa maiti a mafhungoni a pfalaho.
Tshumbo: Maemu o vhuya mulovha
Ndi do vhuya ndi tshi vha vhudza
- 4.2.1 dzula
4.2.2 bva
4.2.3 twa
4.2.4 lala 4x1=(4)
- 4.3 Shandulani fhungo li tevhelaho li vhe kha khanedza: U dzula o fara bugu nga tshanda. (1)
- 4.4 Ipfu **uri** li khou shuma u tanganya mafhungo a re afho nthu? Shumisani matanganyi a tevhelaho mafhungoni a pfalaho.
- 4.4.1 vhunga
4.4.2 tenda
4.4.3 fhedzi
4.4.4 arali 4x1=(4)
- 4.5 Ipfu bugu lo pambiwa li tshi bva kha luambo lufhio? (1)
- [14]**

MBUDZISO 5

Vhalani mafhungo a tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no do tevhela:

Mukalaha vho-Maphosa vha dzula vhe ka **lunane** lwa uri ndi ngani muthannga wavho a sa **vhingi**. Muvegulu wavho vho no neta nga u mu bikela. Vha dzula nga u vha isala a vha tsha kona na u govha vhunga khundu dzavho dzi sa vhavhi zwone. U tshimbila ndi honohu ha u **lepalepa**. Muvhili u dzula nga u fula nga hone vhuwadze. Mafhungo a nwana wavho vha a vhenza nga mbilu yavho yothe a vha divha uri vha nga a shela nnyi ane a do vha thusa.

- 5.1 Nwalani mabulazwithi a maipfi a swifhadzwaho ni dovhe ni a shumise mafhungoni a pfalaho. 4x1=(4)
- 5.2 Maipfi a tevhelaho a a kona u shuma sa Nyambahuvhili. Inwi a shumiseni fhungoni lithi li pfalaho lo fhambanaho na zwe a shumiswa zwone mafhungoni e na vhalu.
- 5.2.1 vhenza
5.2.2 fula
5.2.3 shela 3x1=(3)

[7]

GUMOFULU LA KHETHEKANYO YA C: [35]

GUMOFULU: 80

MAGUMO